

Nekrolog: Robert King Merton (1910-2003)

Robert King Merton (1910–2003) tilhørte den legendariske kreds af sociologer, som bemandede Columbia-universitetets sociologiske afdeling efter den 2. verdenskrig og de derpå følgende årtier. Også Paul Lazarsfeld, Seymour Martin Lipset, C. Wright Mills m.fl. færdedes i dette miljø. Senere skulle Hans Zetterberg slutte sig til gruppen. Man taler stadig om denne periode som et højdepunkt i sociologiens historie. Der findes dem, som hævder, at disciplinen derefter bedst kan beskrives som en forfaldshistorie. Denne karakteristik afhænger naturligvis af ens sociologiske ståsted.

Hvordan skal man egentlig vurdere Robert K. Mertons rolle i udformningen af (efterkrigs)sociologien? I 1965 skrev han en bog med titlen *On the Shoulders of Giants* (1965). Han blev med tiden særdeles opslugt af mere dybdegående at udforske den metafor, som tilskrives Isaac Newton, men som kan spores tilbage til 1100-tallet: *"We are like dwarfs (standing) upon the shoulders of giants, and so able to see more and see farther than the ancients"*.

Spørgsmålet er: Er Merton en kæmpe eller en dværg i moderne sociologi? Med en parafrasering af Talcott Parsons' (Mertons mentor) berømte indledning til sin mammutbog, *The Structure of Social Action* (1937), kan Mertons omdømme skærpes yderligere: *"Who now reads Merton"*?

En af mine begavede unge studerende undrede sig forleden: "Men C. Wright Mills og Merton, kolleger fra Columbia, skriver jo om det samme, om bedre at koble teori sammen med empirisk forskning. Deres respektive konklusioner – opsummeret som den sociologiske fantasi og

teorien om *middle range* – overlapper, uden at der findes krydsreferencer.

Det var i et opgør med den nedarvede tradition, at både Merton og Mills udfordrede deres respektive bud på den sociologiske vision. Mills udviste som bekendt ingen som helst respekt for sin samtids ældre kolleger, mens Merton på en artig og beleven måde faktisk udførte samme fadermord på henholdsvis Parsons og Lazarsfeld. Det må være voldsomheden i Mills' opgør, som har ført til, at det er dennes kritik snarere end Mertons, som dagens unge studerende kender til.

At Mertons bidrag stort set har fortabt sig i samtidens sociologiske univers behøver jo ikke at indebære, at hans bidrag for evigt kastes på historiens affaldsbunke. Genbrugsvarer besidder en stor markedsværdi i dag, og hvem ved, om ikke også Mertons klassiske bog *Social Theory and Social Structure* (1949) en dag kommer til at opnå en stor værdi på bogmarkedet. Til trods for at både Merton og Mills erklærede Talcott Parsons død, har denne jo fået en renæssance, ikke mindst i Europa. Thi det var faktisk Merton, som langt før den nu så yndede Niklas Luhmann lærte os, at den sociale verden rummer "kompleksitet, modsigelser, cirkularitet, paradokser". Den ironiske indstilling indgik også i den sene Mertons sociologiske repertoire; en "etik", som jo burde passe godt ind i unge sociologers interesse for "retro".

Måske kan en nekrolog hjælpe til med at give liv til den, som netop er gået bort. I denne ironiske ånd skrives disse linier, som den bedste hyldelse jeg kan give til en afdød mand.

Jeg har hørt, ganske vist uformelt og uden forpligtelse, at såfremt en Nobelpris eksisterede inden for sociologi (eller samfundsvidenskab i bredere forstand), så ville Merton nok være en mulig laureat. Det er som bekendt ikke en forfatters læseværdi, som udgør et kriterium, når Nobelpristagere nomineres. Om nogen i dag læser Merton eller ej, kan i denne sammenhæng betragtes som uvedkommende. Merton-familien har klart gjort sin entre på de bonede gulve i Nobelkredse. Mertons hustru, Harriet Zucker-man, også hun en anerkendt sociolog, har forsket i de sociale processer, som styrer udvælgelsen af Nobelprisdeltagere. Mertons søn, Robert C. Merton, modtog økonomiprisen i 1997. Det er ikke udelukket, at en satsning på den ældre Merton skulle have vist sig mere driftssikker i et langtidsperspektiv end satsningen på den yngre Merton; dennes finansieringsteori har jo efterhånden vist sig at være temmelig skrøbelig.

Har Robert K. Merton overhovedet udøvet nogen indflydelse i nordisk sociologi? Jeg har ikke haft tid til at efterforske sagen, og jeg må derfor tage forbehold for, hvad jeg skriver.

Den norske sociologi burde klart være den, som i sin gyldne periode (1950-1970) stærkest modtog Mertons sociologiske ansatser. Jeg tænker særligt på Vilhelm Aubert og dennes arbejde med det *skjulte samfund* og på Johan Galtungs mange brillante tekster. Også Dag Østerberg kan i sine antegnelser af sociologiens amfibiske budskab ses som en arvtager til Merton, også selvom Østerberg nok selv højlydt ville protestere. Merton var, i det mindste i sine yngre dage, jo klart "scientistisk" i sin sociologiske tilgang til forskel fra Østerberg. I sine memoirer *Bondtur och Kulturchoker* (1995) omtaler Erik Allardt fra Helsingfors sine egne erfaringer fra Columbia-universitetet i slutningen af 1950'erne og begyndelsen af

1960'erne. Selvom Allardt nok ikke har haft så intensiv en kontakt med Merton, så nævner han den fascination i forholdet mellem det rationelle og det irrationelle (ambivalensen!), som han tydeligt erfarede under sit ophold i New York.

Jeg formoder, at Hans Zetterberg, som jo faktisk på samme tidspunkt var virksom ved Columbia-universitetet, hjemførte *Mertoniana* til hjemlandet. Zetterberg skrev engang en lille artikel om udbrændthed (*akrasia*) blandt forskere, som i det mindste jeg fandt umådelig værdifuld: Når man igennem en længere periode engagerer sig intensivt i et eller andet emne, kan det forfærdelige jo indtræffe, at man bliver godt og grundigt træt af ens hverv. I denne lille artikel (*Sociological Focus*, vol. 1, nr. 1, pp 139-151), kan man, mener jeg, se en vis indflydelse fra Merton. Som forsker må man kunne mobilisere engagement og distance på en og samme tid: Engagement for overhovedet at udvise interesse, og distance for tydeligere at kunne se. Der fandtes i Uppsala i 1950'erne en lille eksklusiv skare af mere teoretisk orienterede sociologer og blandt dem den i USA virksomme sociolog Bo Anderson. Det er muligt, at der i denne kreds fandtes en Merton-modtagelse af den mere private slags. Både Walter Korpi og Ulf Himmelstrand tilbragte studietimer i New York og kunne have mødt med Merton, selvom der som sagt fandtes mange andre koryfæer at omgås her.

Svensk sociologi blev i sin formative periode udformet som en stærk *Kameral-Wissenschaft* i velfærdsstatens tjeneste: Staten (eller for sin del industrien) har ikke glæde af de udførlige subtiliteter og ironier, som Mertons sociologi rummer. Mertons videnskabsteori og videnskabs-sociologi udgør faktisk et stærkt manifest for fri forskning. I hans tekster om "The Bearing of Sociological Theory on Empirical Research" og "The Bearing of

Empirical Research on Sociological Theory" (fra *Social Theory and Social Structure*, rev. udgave 1968) genfinder vi værdien fra det gamle Humboldt-ideal: Kun den forsker, som i Helmut Schelskys formulering er "alene og fri", kan følge tankernes uudgrundelige vandring. *Seren-dipitet* er blevet til Mertons adelsmærke inden for videnskabssociologien. Lige som en orm vrider forskningen sig fremad: Vi begynder med visse præmisser, men opdager, at sidesporet egentlig er meget mere interessant. Kun en fri forsker, som står uden for det strategiske FoU-halløj, har magt til at udføre dette krævende og ofte ensomme arbejde.

Da det første sociologiske institut ved Københavns Universitet efter mange bataljer endelig kom på benene i slutningen af 1950'erne, var det ikke den mere teoretisk orienterede Columbia-sociologi (strukturfunktionalismen), som fik indflydelse. I stedet var det den stærkt empiriske Michigan-skole, som gennemsyrede det intellektuelle miljø her. Hverken Parsons eller Merton findes stærkt repræsenteret i det gamle instituts arkivsamlinger.

Med marxismens og den kritiske teoris ankomst i slutningen af 1960'erne faldede interessen for Mertons sociologiske bidrag markant både i Europa og i USA. Hvem læste Merton, når man kunne læse Marx og Habermas? Mertons nuancerede bud på en strukturfunktionalistisk sociologi savnede ganske enkelt appel. I lyset af denne detronisering er det måske heller ikke så mærkværdigt, at den senere Merton kom til at beskæftige sig med netop "ambivalens" og "ironi" som livsindstilling.

Den mikroteoretiske sociologis popularitet slog yderligere søm i den strukturfunktionalistiske kiste. En mere "fortolkende" sociologi gjorde sin indtræden også i amerikansk sociologi. På samme tid kastede man Mertons opfordring til at

teste *middle range*-teori overbord. En sådan testningsfremgangsmåde betragtedes nu som et levn fra et svundet positivistisk dogme. Som doktorand i Californien på denne tid kunne jeg på nært hold opleve, hvordan Vestkystens frie radikale bekrigede Østkystens "etablissement", og det gjaldt ikke mindst inden for sociologien.

Min interesse for videns- og videnskabssociologi har ført til, at jeg på nært hold har kunne følge, hvordan Mertons særlige videnskabelige normsystem, det såkaldte CUDOS (Communism, Universalism, Disinterestedness, Organised Scepticism) er blevet skudt i sæk. Det videnskabelige rums krav på sanctorum torpederedes af postmodernismens venner. Som et hvilket som helst andet socialt rum drives videnskaben af sine egne indre magtkampe og positionsbestemmelser. Pierre Bourdieu, som jo på mange punkter har berøringsflader med Merton, finder i den kort før sin død udgivne bog *Science de la science et réflexivité* (2001) anledning til at give Mertons "normsociologi" et sidste knivhug: Det norm- og belønningssystem, som Merton og hans disciple anvender i karakteristikken af det videnskabelige felt, er renset for konflikter og magt. Bourdieu ser belønningssystemet som en manifestation af, hvordan den symbolske kapital konsolideres i tid og rum. Hvis man skulle anvende Bourdieus indsigter i en sociologisk analyse af Nobelprisens uddelelingsproces, så bliver resultatet et studium af positionsbestemmelser og af interne magtkampe.

Jeg betragter Merton som en amerikansk pendant til Georg Simmel. Vi, som stadig læser Merton, gør det ikke for at tillære os hele hans *oeuvre* eller "system", eller for at promovere et eller andet synspunkt. Vi læser Merton (som vi også læser Simmel) "à la carte": I en ellers dyster tilværelse kan vi her finde indsigter om

“menneskehedens tilstand“. Det kan dreje sig om forholdet mellem manifeste og latente funktioner; mafiaens social-integrative rolle; hvordan Durkheims anomiteori kan omformuleres til også at omfatte konformitet; selvopfyldende profetier, særligt inden for sociologien, og sidst men ikke mindst om sociologi og ambivalens.

Var Merton en kæmpe eller en dværg i den sociologiske samtidshistorie? Jeg ved det ikke! Kæmper er klodsede og langsomme, og i faldet knuses de gerne. Dværge er rørige og gode til at agere på mange arenaer. Om Robert King Merton kan det siges, at han var med til at afslut-

te en stor og mægtig intellektuel epoke - den amerikanske efterkrigssociologi. Samtidens sociologi er i stor udstrækning artikuleret som en kritik af denne tradition. På denne måde er denne tradition, og ikke mindst i Mertons udlægning, kommet til at udgøre en konstituerende kraft i den sociologi, som nu kalder sig for kritisk. Der ligger en ironi i at læse historien baglæns; noget som Merton nok selv ville have værdsat.

Margareta Bertilsson

(Oversættelse fra svensk: Michael Hviid Jacobsen).